

כסליו התשיע

בס"ד

הבן הנבחר

לפרשת תולדות (ע"פ שעורו של תמיר גרנות)

בנוסף לכך, ה' הרי לא ברך אותנו עד אז, ולכן הוסיף גם הוא ברכה, כדי לאשרר מלמעלה מה שגזר צדיק (יצחק) מלמטה. אפשר ויש בתשובה זו משהו, אבל ודאי אין בה די.

עלינו להסביר בעיקר את השינויים המהותיים בתכני הברכות ובסגנון.

ואם אמנם חלק מהשינויים מסתברים לאור האמור - שכן צפוי שברכת עשו תהא שונה מברכת יעקב - עדיין אין בכך הסבר להבדל בין ברכת יצחק לברכת ה'.

ועוד: אם אכן הברכה שקיבל יעקב בתחילה היא זו הראויה לעשו, מדוע טרחו כל כך הוא ואימו כדי לזכות רק בברכה שכל מהותה 'עשוית' היא?

ואם נפשך לומר שלא ידעו כן מראש - מדוע יצחק הסכים לברכה¹ ולא העביר לעשו את הברכה הראויה לו²?

ומדוע הברכה שמברך יצחק אכן מתאימה ליצחק לפי תוכנה, והברכה שברך ה' ראוי שתהיה ברכת ה' לפי תוכנה? בעיונו, ננסה לברר שאלות אלה: נשווה תחילה את הברכות זו לזו ונעמוד את מהות ההבדלים ביניהן; ייתכן שמתוך הדברים יעלו בידינו מספר הערות גם על מהלך הסיפור בכללו.

א. שלוש ברכות יעקב
במוקד פרשת תולדות נמצאת ברכת יצחק ליעקב. זוהי פרשייה ידועה, וגם קשייה ידועים.

כפי שכבר כתבו ראשונים ואחרונים, הבעיה הגדולה ביותר להבנת המסר של התורה בפרשת הברכה היא העדר שיפוט מפורש של התורה את גניבת הברכה במצוות רבקה. התורה מסתפקת במסירת הדברים כהווייתם, ללא הערכה.

ברצוננו להתמקד לא בגניבה, אלא בברכות עצמן, ולשאל שאלה פשוטה:

יעקב זוכה בפרק זמן קצר מאוד (גם כרונולוגית וגם טקסטואלית) בשלוש ברכות, הניתנות לו בשלושה מעמדות:

1. יצחק המברך אותנו, בחשבו שהוא עשו (כז:כז-כט).
2. יצחק המברכו, בשולחו לחרן לשאת אשה (כח:א-ד).
3. ה' המברכו בבית אל, בחלוס הסולם (כח:יב-טו).

שאלתנו היא מדוע יעקב צריך שלוש ברכות, ואין די לו בברכה אחת?

כמובן, השאלה אינה נשאלת מבחינתו של יעקב, שכן הוא רצה בברכה אחת - ברכת עשו, בה הוא אכן זכה (ברכה מספר 1 לעיל), ושתי הברכות האחרות ניתנו לו שלא ביוזמתו;

השאלה היא מדוע צריך יצחק לברכו ברכה נוספת על הברכה שכבר ברכו (ברכה מספר 2), ומדוע ה' מוסיף ברכה משלו (ברכה מספר 3) על השתיים של יצחק.

שמה תאמר כי תשובה פשוטה יש בידנו:

הרי בעת הברכה הראשונה רצה יצחק לברך את עשו, ומכאן שכנראה יצחק ברך את יעקב בברכה שהכין לעשו, ולא בברכה הראויה ליעקב;

ולכן, בשולחו את יעקב לחרן - ברך אותו יצחק כיעקב.

1 "וַיְהִי כַּאֲשֶׁר כָּלָה יִצְחָק לְבַרֵךְ אֶת יַעֲקֹב וַיְהִי אֵן יָצָא יַעֲקֹב מֵאֵת פְּנֵי יִצְחָק אָבִיו וַעֲשָׂו אָחִיו בָּא מִצִּידוֹ. וַיַּעַשׂ גַּם הוּא מִטַּעֲמִים וַיָּבֵא לְאָבִיו וַיֹּאמֶר לְאָבִיו יָקָם אָבִי וַיֹּאכַל מִצִּיד בְּנֵי בְעֵזֶר תְּבָרְכֵנִי נִפְשָׁךְ. וַיֹּאמֶר לוֹ יִצְחָק אָבִיו מִי אַתָּה וַיֹּאמֶר אָנִי בֶנְךָ בְּכֵן עָשִׂו. וַיִּחַדַּד יִצְחָק חֲרָדָה גְּדֹלָה עַד מָאד וַיֹּאמֶר מִי אַפּוֹא הוּא הַצֵּד צִיד וַיָּבֵא לִי וַאֲכַל מִכָּל בְּטָרִם תְּבוּאָה וַאֲבָרְכֶהוּ גַם בְּרוּךְ יְהִי־ה' (כז:ל-לג [הערת העורך]).

2 "כִּשְׁמַע עֲשָׂו אֶת דְּבָרֵי אָבִיו וַיִּצְעַק צָעֲקָה גְּדֹלָה וּמָרָה עַד מָאד וַיֹּאמֶר לְאָבִיו בְּרָכֵנִי גַם אָנִי אָבִי. וַיֹּאמֶר בָּא אֲחִיךָ בְּמִרְמָה וַיִּקַּח בְּרָכְתֵךְ. וַיֹּאמֶר הֲכִי קָרָא שְׁמוֹ יַעֲקֹב וַיַּעֲקֹבֵנִי זֶה פְעֻמִּים אֶת בְּכֵרְתִי לָקַח וְהִנֵּה עֹתָה לָקַח בְּרָכְתִי וַיֹּאמֶר הֲלֹא אֶצְלָתְ לִי בְרָכָה. וַיַּעַן יִצְחָק וַיֹּאמֶר לְעֲשָׂו הֵן גָּבִיר שְׁמִתִּי לָךְ וְאֶת כָּל אֲחִיו נָתַתִּי לוֹ לְעַבְדִּים וְדָגַן וְתִירֵשׁ סִמְכַתִּיו וְלָכֵה אַפּוֹא מִה אֲעֲשֶׂה בְנִי. וַיֹּאמֶר עֲשָׂו אֶל אָבִיו הַבְּרָכָה אַחַת הוּא לָךְ אָבִי בְרָכֵנִי גַם אָנִי אָבִי וַיֵּשֶׁא עֲשָׂו קִלּוֹ וַיִּבֶךְ. וַיַּעַן יִצְחָק אָבִיו וַיֹּאמֶר אֲלֵיו הִנֵּה מִשְׁמַנִּי הָאָרֶץ יְהִי מוֹשְׁבֶךָ וּמִטַּל הַשָּׁמַיִם מֵעַל. וְעַל חֲרָבֶךָ תַחֲזֶה וְאֶת אֲחִיךָ תַעֲבֹד וְהִיָּה כַּאֲשֶׁר תִּרְדּוּ וַיִּפְרָקֵת עָלוּ מֵעַל צִוְּאָרְתְךָ" (שם לד-מ [הערת העורך]).

ב. השוואה בין הברכות
1. שלוש הברכות וההבדלים ביניהן
הברכות:

ברכת יצחק ליעקב המתחפש לעשו (בראשית כז: כז-כט).	ברכת יצחק ליעקב בשלחו לשאת אשה בחרן (שם כח: א-ד).	ברכת ה' ליעקב בחלום הסולם (שם יב-טו).
(כז) ויגש וישק לו וירח את ריח בגדיו ויברכהו ויאמר ראה ריח בני פריח שדה אשר ברכו יקוק. (כח) ויתן לך האלוקים מטל השמים ומשמני הארץ ורב דגן ויתירש: (כט) יעבדוך עמים וישתחוו לך לאמים הנה גביר לאחין וישתחוו לך בני אמך אררין ארור ומברכין ברוך.	(א) ויקרא יצחק אל יעקב ויברך אותו ויצוהו ויאמר לו לא תקח אשה מבנות כנען. (ב) קום לך פדנה ארם ביתה בתואל אבי אמך וקח לך משם אשה מבנות לבן אחי אמך. (ג) ואל שד-י יברך אתך ויפרך ויברך והיית לקהל עמים. (ד) ויתן לך את ברכת אברהם לך ולזרעך אתך לרשתך את ארץ מגרית אשר נתן אלוקים לאברהם.	(יב) ויחלם והנה סולם מצב ארצה וראשו מגיע השמימה והנה מלאכי אלוקים עלים וירדים בו. (יג) והנה יקוק נצב עליו ויאמר אני יקוק אלוקי אברהם אביך ואלוקי יצחק הארץ אשר אתה שכב עליה לך אתננה ולזרעך. (יד) והיה זרעך כעפר הארץ ופרצת ימה וקדמה וצפנה ונגבה ונברכו בך כל משפחת האדמה ויברעך. (טו) והנה אנכי עמד ושמרתך בכל אשר תלך והשבתיך אל האדמה הזאת כי לא אעזבך עד אשר אם עשיתי את אשר דברתי לך.

ההבדלים בין הברכות:

ברכת יצחק ליעקב בחלום הסולם	ברכת יצחק ליעקב בשלחו לשאת אשה בחרן	ברכת יצחק ליעקב המתחפש לעשו	
הברכה אינה צפויה, והיא קשורה לחיזוקו של יעקב.	הברכה קשורה למטרת השילוח ⁴ : נשיאת אשה	יצחק מברך מתוך אכילה ושתיית יין ³ ; משמע - ברכה אנושית.	ההכנה והרקע לברכה
"והנה יקוק נצב עליו" (כח: יג).	"ואל שד-י יברך אתך" (כח: ג).	"ויתן לך האלוקים" (כז: כח).	שם ה' בברכה
א. הזדהות - 'אני ה' אלוקי אבותיך' (יב). ב. הבטחת הארץ - "לך אתננה" (יג). ג. "והיה זרעך כעפר הארץ" (יד). ד. התפשטות מעבר לארץ (שם). ה. "ונברכו בך כל משפחת האדמה" (שם).	א. פריה ורביה (שם). ב. ברכת אברהם (ד). ג. ירשת "ארץ מגרית" (שם) - כנען	א. שפע חומרי בארץ (שם). ב. שלטון על עמים (כט). ג. שלטון על "בני אמך" (שם). ד. "אררין ארור ומברכין ברוך" (שם).	תוכן הברכה

3 כז:ג-ד, יז, יט, כה.

4 כז:מו-כח:ה.

המסקנות העולות מן השוואה

מהתבוננות בשלוש הברכות ובהבדלים ביניהן ניתן להעלות את המסקנות הבאות:

מפרשי הפשט לא תמיד ייחסו חשיבות לנקודה זו, והתייחסו לכך כשימוש במילים נרדפות.

אולם, גם אם נמצא שימוש מוקפד ושיטתי במילים נרדפות, ראוי לייחס לכך חשיבות, ועל אחת כמה וכמה כאשר מדובר בתורה, ועוד יותר - כאשר מדובר בשמותיו של הקב"ה.

1. הברכה השנייה והשלישית דומות אחת לשנייה בתוכן, ובמרכזן הבטחה על ריבוי הזרע ועל הארץ.

כבר המקובלים, ופרשנים שהלכו בדרך הסוד (רבנו בחיי, ולעיתים גם הרמב"ן) ראו בשימוש בכינוי מסויים של ה' נתון מרכזי ובעל חשיבות. גם אצל מפרשים אחרונים יש התייחסות משמעותית לחילופי השמות.

הברכה הראשונה שונה משתייהן בסגנונה ובתכניה, ולמעשה **אין בה הבטחה על שלטון בארץ וירושטה**, וחסרה בה גם ברכת הזרע הקלאסית, אלא היא ברכת שפע כללית בלבד.

ננסה להסביר זאת בצורה פשוטה:

שמות הא-ל השונים מציגים פנים שונות של הופעתו במציאות.

השם הוא יחס; הוא האופן או התפקוד המסויים שדרכו אנו תופסים את מי שאנו קוראים לו בשם.

2. למרות האמור, קיימים הבדלים גדולים בסגנון בין הברכה השנייה לבין הברכה השלישית וכן תוספות באחת על השנייה, ולהיפך.

אדם מסויים יכול להיקרא אבא, עמיר, אדוני הוי"ר או אדני שר החוץ, וכל כינוי יתייחס לפן מסויים של אישיותו ותפקודיו המתגלה ברגע נתון.

3. לברכה הראשונה (ליעקב המחופש) קודמת הכנה, שמטרתה כנראה לא רק לחבב את הבן על אביו יצחק, אלא גם לעזור לשמחה ולהשראה של יצחק;

הבשר והיין מעוררים את יצחק וגורמים לו לרצון לברך.

מובן שהוא לא יציג את עצמו בפגישה מדינית כעמיר ולא יתבע מאשתו לקרוא לו אדני שר החוץ... לפי עקרון זה, אנו צריכים להבין את חילופי השמות האלוקיים.

אופייה של הברכה הוא כולו אנושי וארצי. אמנם יש לה תוכן דתי מובהק, והיא מעידה על עומק אמונתו וגודל רוחו של המברך, אבל סוף כל סוף היא נובעת מהשראתו והתעוררות רוחו, ואין בה יסוד אלוקי גלוי.

חז"ל ערכו את ההבחנה הבאה: שם אלוקים הוא מידת הדין, ושם הוי-ה (יקוק) הוא מידת הרחמים⁵.

4. הנוסחאות של הברכות הן בדרך כלל דפוס של ברכות קודמות.

כיון שהאטימולוגיה של שני השמות אינה לגמרי ברורה, ומדובר כאן בצורות דקדוקיות יחידאיות, קשה להבין את השם מתוך עצמו, ואנו צריכים ללמוד את משמעותו מתוך המקומות והשימושים בהם הוא מופיע. מבחינה זו חשובה, כמובן, ההופעה הראשונה של השמות בשני פרקי הבריאה.

בברכה הראשונה זהו דפוס כללי של ברכת אב לבנו, וחוקרים אף הצביעו על מקבילות לנוסח זה אצל עמים אחרים.

בברכה השנייה מבקש יצחק שברכת אברהם תעבור ליעקב, והשאלה היא לאיזו מבין ברכות אברהם הוא מתכוון במיוחד.

שם אלוקים מופיע בפרק הראשון שמספר את סיפור בריאת הטבע הכללי, על פי התפתחות מסודרת וחוקיות קבועה.

השם אכן מתקשר להיותו של הקב"ה מקור הטבע ומקור החוקיות בעולם, וזהו גם הקשר לכך שחז"ל זיהו שם זה עם מידת הדין או החוק.

בברכה השלישית אנו יכולים על נקלה לזהות את תכני הברכה בברכות אברהם השונות, ולהלן ננסה להצביע על המקורות המדויקים.

השמות האלוקיים

5. הברכות ניתנות בשימוש בשמות שונים של הקב"ה.

כאן ראוי להעיר הערה כללית ועקרונית:

אנו נתקלים בתורה בחילוף של שמות הא-ל לעתים תכופות.

שלושת השמות הדומיננטיים הם אלה הנזכרים כאן:

אלוקים, יקוק (שם הוי-ה), וא-ל שד-י (המופיע הרבה פחות).

הפרק השני (והשלישי) של ספר בראשית משתמש בשם הוי-ה.

ברובו, הוא עוסק בבריאת האדם והאשה. יש בו הרבה ממה שאין בפרק הראשון, במיוחד בזיקה

5 עיין בראשית רבה יב:טו (והדברים מובאים גם ברש"י לבראשית א:א), וראה עוד לקמן את דברי הכוזרי.

אם כי הוא עצמו נעלה מלדמותו אליהם. יפה, אפוא, אמרו "מי כמוך באלים"⁷, כיון שהשתמשו במספר רבים של 'א-ל'.

ואין שם מדויק יותר וחשוב יותר מן השם הנכתב באותיות יוד הא ואו הא, יתברך ויתרומם; זה הוא שם פרטי בו רומזים לאלוה לא בתאר המקום, כדרך שרומזים לכל מתאר בלתי ידוע ולא בתארים (נוספים על עצמותו) ולא בהכללה כבשם הכללי 'אלוקים' כי אם בשם המיוחד לו, שכן הוא נקרא ה' על דרך היחוד כאלו שאל שואל מי הוא אלוקים שיש לעבדו - השמש או הירח או השמים או המזלות או אחד הכוכבים או האש או הרוח או המלאכים הרוחניים או זולתם, כי הלא לכל אחד מאלה פעלה משלו ושלטון משלו וכל אחד מהם סבה להתהוות דברים ולהאפסם. ועל זה באה התשובה - ה', כאלו אמרת 'פלוני' וקראת לו בשם פרטי 'ראובן' ושמעון למשל, בתנאי שעל ידי השמות ראובן ושמעון תודע אמתת עצמותם.

ג. בחינת הברכות לאור השמות האלוקיים

ברכת יעקב בחלום וברכות אברהם

לאור ניתוח זה יש להבין את הברכות השונות: בברכה הראשונה יש שימוש בשם אלוקים, המציין את השם הכללי של ה' וגם שהוא בורא הטבע, וזהו השם המשתף את כל בני האדם (כלומר - זהו שם אוניברסלי). לכן, טבעי שיצחק משתמש בו בברכה שמקורה אנושי, ושאופייה ותוכנה אוניברסליים.

בברכה השנייה משתמש יצחק בשם א-ל שד-י. מקורו של השם הוא בברית המילה, שם מזדהה ה' לאברהם בשם זה⁸, וכן יש לחפש את הסיבה שם, וראה להלן.

בברכה השלישית מופיע ה' בשם יקוק.

מבחינת הקשר הברכה ומטרתה הדברים ברורים: זוהי התגלות פרטית, שחלק מהותי ממנה קשור לרצון לעודד את יעקב ולחזקו. ה' מתגלה ליעקב לראשונה, וממילא מציג את עצמו בשמו, השם הידוע לאבות: אני יקוק אלוקי אברהם וכו'. אולם, כפי שאמרנו גם בברכה השנייה, השימוש בשם מקשר אותנו לברכה קודמת - אחת או יותר - מברכות אברהם.

הבה נבדוק את היחס בין ברכות אברהם לברכות יעקב בשם יקוק:

האישית שבין ה' לאדם והקרבה ביניהם, שבאה לידי ביטוי בדאגה, ביישובו בגן עדן, במצווה ועוד.

מכאן, שיש לראות את השימוש בשם יקוק כשם פרטי, אישי, כפי שמשמע גם מדברי ה' למשה במעמד הסנה, שם שואל משה "ואמרו לי מה שמו" (שמות ג: ג) והתשובה (שם יד-טו) של ה' היא א-ה-י ויקוק (ואין כאן המקום להאריך בהבדל ביניהם).

לפיכך, נראים הדברים שהשם 'אלוקים' הוא שם המבטא את היחס בין ה' לעולם במונחים של תפקיד ושלטון,

והשם 'יקוק' הוא שמו הפרטי. כמו דויד בן גוריון (באנלוגיה לשם הוי-ה) ראש הממשלה (באנלוגיה לשם אלוקים).

דברים אלה ביטא בצורה בהירה ר' יהודה הלוי בספר ה'כוזרי', בתחילת המאמר הרביעי:

2. ר' יהודה הלוי בספר ה'כוזרי'

אמר החבר: אלוקים הוא תאר שליט או לשופט. תאר זה נאמר בכלל ופרט. בכלל - כשמדבר על שליט העולם כולו, ובפרט - כשמדבר על כח מכחות הגלגל או על טבע מן הטבעים, או על שופט מבני אדם. שם זה בא במספר רבים⁶, לרגל השימוש ששמשו בו לרב אמות עובדות אלילים; הללו היו עשות להן פסילים בהאמינן כי כל אחד מהם משכן לכחות הגלגל ולכל הדומה לאלה, וכל אחד מהם נחשב אצלן אלוה. ואת כלל כלם קראו בשם אלוהים בהם נשבעו ואתם ראו כמושלים בהם. מספר האלים היה, אפוא, רב כמספר הכחות המנהיגים את הגוף וכמספר הכחות המנהיגים את העולם, כי הכח אינו כי אם כנוי לסבה מסבות התנועה, וכל תנועה, כידוע, נובעת מכח מיחד השונה מן הכח הגורם לתנועה אחרת. כך, אין גלגל החמה וגלגל הלבנה סובבים מאותו הכח, כי אם מכחות שונים. בני האומות ההן לא כונו אפוא אל הכח הראשון ממנו יוצאים כל הכחות האלה, אם מפני שלא הודו במציאותו וטענו כי כלל כל הכחות האלה הוא המכנה בשם אלוה, כשם שהנפש אף היא אינה כי אם כלל כל הכחות המנהיגים את הגוף, או מפני שעם הודותם באלוה רחוק היה הדבר בעיניהם כי יש תועלת בעבודתו, אך חשבו כי נשא הוא ומרומם מהיות לו ידיעה עליו, כל שכן מהיות לו השגחה בנו; אך מה מאד נעלה הוא ממה שהם אומרים עליו. כך, הגיעו לא לעבודת האחד, כי אם לעבודת הרבים, להם קראו אלוהים, בכוננם לכלל הכולל את כל הסבות כולן, בלא שום הבדל.

אשר לשם 'אלוקי האלוקים', הרי הוא רמז לכך שכל הכחות הפועלים זקוקים לאדון אשר יסדרם וינהיגם. אמנם 'א-ל' נגזר מן 'אילות' להורות כי כל הכחות יוצאים מלפני האלוה-

7 שמות טו:יא.

8 בראשית יז:א.

6 כלומר הוא מופיע כמילה 'אלוקים', שהיא צורת הרבים למילה 'א-ל' (הערת העורך).

3. היחס בין ברכות אברהם לברכות יעקב בשם יקוק

חלום הסולם (כו. יב-טז).	ברכת לך-לך (יב. א-ג).	הברכה אחרי הפרד לוט מעמו, מקדם לבית א-ל (יג. יד-יח).
(יג) והנה יקוק נצב עליו ויאמר אני יקוק אלוקי אברהם אביך ואלוקי יצחק הארץ אשר אתה שכב עליה לך אתננה ולזרעך. (יד) והנה זרעך כעפר הארץ ופרצת ממה וקדמה וצפנה ונגבה ונברכו בך כל משפחות האדמה וזרעך.	(א) ויאמר יקוק אל אברם לך לך... ואעשך לגוי גדול ואברכך ואגדלה שמך והיה ברכה. (ג) ואברכה מברכיך ומקללך אאר ונברכו בך כל משפחות האדמה.	(יד) ויקוק אמר אל אברם אחרי הפרד לוט מעמו שא נא עיניך וראה מן המקום אשר אתה שם צפנה ונגבה וקדמה וימה. (טו) כי את כל הארץ אשר אתה ראה לך אתננה ולזרעך עד עולם. (טז) ושמתי את זרעך כעפר הארץ אשר אם יוכל איש למנות את עפר הארץ גם זרעך ימנה. (יז) קום התהלך בארץ לארצה ולרחבה כי לך אתננה. (יח) ויאהל אברם ויבא וישב באילני ממרא אשר בחברון ויבן שם מזבח ליקוק.

כפי שאפשר לשער, בברית בין הבתרים מתגלה הקב"ה לאברהם בשם הוי"ה- יקוק, ורק בשם זה.

ניתן דעתנו גם על כך כי התוצאה של שתי ההתגלויות של ה' לאברהם וגם של ה' ליעקב היא הקמת מזבח (אברהם) או מצבה, שיעקב מתחייב כי היא תהיה בעתיד לבית אלוקים.

בשם ה' (יקוק), ורק בשם ה', מתגלה ה' לאדם באופן אישי, דואג לו, מלווה אותו ומצווה אותו.

בנוסף לכך, רק אל ה' בשמו הפרטי ניתן להקריב קרבן ולבנות לו מזבח.

כך נח, הבונה מזבח עושה זאת לה' המתגלה אליו:

5. בראשית ח: כא
 "וירח יקוק את ריח הניחוח".

אי אפשר להקריב קרבנות לסיבה הראשונה, לאין סוף, למקור החוקים; **קרבנות באים תמיד ליקוק**, המתגלה בהתגלות פרטית.

ניתן לראות בנקל כי כל מרכיבי הברכות לקוחים משתי הברכות הראשונות שניתנו לאברהם, שלמעשה הן ברכה אחת בשני חלקים, שכן רק אחרי הפרד לוט מאברהם יכול היה אברהם ליכות בברכה במלואה.

כלומר, ברכת ה' ליעקב היא למעשה העברה של ברכתיו הראשונות לאברהם.

למעשה, חסרה רק הנוסחה "אני ה'", שרש"י בהרבה מקומות אומר עליה שהיא לשון שבועה!

נוסחה זו לקוחה מברית בין הבתרים:

4. בראשית טו: ז - ברית בין הבתרים
 "אני יקוק אשר הוצאתיך מאור כשד-ים לתך לך את הארץ הזאת לרשתה"
 ולפיכך - גם הפתיחה של ברכת יעקב מציינת את מימד ההתחייבות של ה' ליעקב, התחייבות שמקורה בברית, שהיא ברית בין הבתרים.

נסכם את העולה מהשוואה זו: **ברכת יעקב בחלום**, בהתגלות ה' אליו, היא המשכה של ברכות ה' לאברהם; השתיים שבראשית עלייתו לארץ, והשלישית בברית בין הבתרים.

6. ברכת יצחק את יעקב וברית המילה

כעת, נשווה את המערכה השנייה של הברכות:

ברית המילה - אברהם (טז: ג-כא).	ברכת יצחק בשלחו את יעקב (כח: א-ד).
(א) ויהי אברם בן תשעים שנה ותשע שנים ויבא יקוק אל אברם ויאמר אליו אני אל שד-י התהלך לפני והיה תמים. (ב) ואתנה בריתי ביני ובינך וארבה אותך במאד מאד. (ג) ויפל אברם על פניו ויזדר אתו אלוקים לאמר. (ד) אני הנה בריתי אתך והיית לאב המון גוים. (ה) ולא יקרא עוד את שמך אברם והיה שמך אברקם כי אב המון גוים נתתיך.	(א) ויקרא יצחק אל יעקב ויברך אותו ויצוהו ויאמר לו לא תקח אשה מבנות כנען. (ב) קום לך פדנה ארם ביתה בתואל אבי אמך וקח לך משם אשה מבנות לבן אחי אמך. (ג) ואל שד-י יברך אתך ויברך ויברך והיית לקהל עמים. (ד) ויתן לך את ברכת אברהם לך ולזרעך אתך לרשתך את ארץ מגרית אשר נתן אלוקים לאברהם.

(ו) **וְהִפְרַתִּי אֶתְכֶם בְּמַאֲד מְאֹד** וְנִתְתִּיךָ לְגוֹיִם וּמְלָכִים מִמֶּנָּה יֵצְאוּ.
 (ז) וְהִקְמַתִּי אֶת בְּרִיתִי בֵּינִי וּבֵינְךָ וּבֵין זֶרְעֶךָ אַחֲרַיִךְ לְדֹרֹתֶם לְבְרִית עוֹלָם לְהִיּוֹת לְךָ לְאֱלוּקִים וּלְזֶרְעֶךָ אַחֲרַיִךְ.
 (ח) **וְנִתְתִּי לְךָ** וּלְזֶרְעֶךָ אַחֲרַיִךְ **אֶת אֶרֶץ מִגְרִיךָ** אֶת כָּל אֶרֶץ פְּנָעוֹ לְאַחֲזֹת עוֹלָם וְהִיִּיתִי לְהֵם לְאֱלוּקִים.

השוני בין הברכות לאור השמות האלוקים
 העולה מכאן הוא כי שלושת הברכות ליעקב הן שלוש ברכות שונות במהותן ובתפקידן:

הברכה הראשונה היא ברכה ארצית, ברכת אדם מרוחו שלו.
 יש לה משמעות כללית בלבד.

יצחק אינו מדבר בברכתו על היורש של אברהם או על היורש של הארץ, לאמור - אין לברכה פרספקטיבה היסטורית ואמונית.
 היא עוסקת בברכת הרכוש והשפע.

נראה שכאן ממוקדת טעותה של רבקה: היא סוברת שיצחק עתיד להכריע בהעברת ברכת אברהם על המטען שבה, ומכיוון שהיא סבורה שעשו אינו ראוי לכך - היא יוזמת את מעשה התרמית.

יצחק לא סבר, כנראה, שמתפקידו למנות את הממשיך הנבחר של אברהם, וכפי שכבר ביארנו בשיעור לפרשת לך לך - לא חשב כלל שדווקא אחד מהבנים יהיה ממשיך ולא שניהם.

אין הכרח לחשוב, הסברנו אז, שמה שאנו יודעים בדיעבד ידע יצחק גם לכתחילה;

העובדה ההיסטורית שבן אחד נדחה ואחד נשאר איננה, כמובן, הכרחית.

הוא רצה לברך את בכורו שיהיה אחראי על ירושתו לאחר מותו, ולא התכוון לדחות את יעקב.

מצד תכונותיו ואופיו היה עשו מתאים בהחלט לכך.

כפי שהראינו, אין ברכת יצחק ליעקב המחופש לעשו כוללת יותר מאשר ברכה כללית ואוניברסלית, המתאימה להיות ברכת בכור.

שתי הברכות הנוספות כפולות הן, כשם שברכת אברהם כפולה הייתה.

ה' כרת עם אברהם שתי בריתות: ברית המילה, וברית בין הבתרים, וכל אחת מן הבריתות יוצרת דפוס אחר של התחייבות ושל יחסים.

הדמיון בין הברכות ברור, ועוד דבר ברור: רוחו של פרק א' של ספר בראשית שורה בו, שכן מקורה של ברכת פרו ורבו היא בפרק זה:

7. בראשית א: כח

"פרו ורבו ומלאו את הארץ וכבשוה..."

מקורו של שם א-ל-שד-י, אם כן, הוא בברית המילה.

הנושא של ברית המילה הוא ברור: הברית מבטיחה את המשכיות הזרע, ומכאן גם את הולדת יצחק.

למעשה, ברכת הארץ היא תוצאה של ההבטחה שמרצה הברית, שכן רק אם יולד יצחק אפשר לקיימה במובנה המקורי, שהארץ תהיה למי שיוולד לאברהם ושרה.

המילה כאקט של ברית, שנעשית כמובן באבר ההולדה, מקשרת את מעשה הברית עצמו להבטחה של הזרע, ובאופן סמלי ניתן לראות בה מעין הסרת המחסום המונע את התגשמות הברכה עד כה (הערלה - שהיא אוטמת), ופתיחת הדרך לפיריון וללידה (יש להדגיש: המשמעות היא סמלית.
 (אברהם הרי לא היה עקר, אלא שרה).

השם א-ל-שד-י, שמופיע דווקא כאן, בברית המילה, אמור להיות קשור ליסוד זה של שפע ופיריון.

רש"י פירש את השם כך:

8. רש"י על יז: א

"אני הוא שיש באלקותי די לכל בריאה"

וזהו כמובן נוטריקון: שד-י - "שיש די", אבל הרעיון של השפע הלא מוגבל הבא מאת ה' נמצא כאן. (לגבי האטימולוגיה של השם, עיינו בפירושי האב"ע והרמב"ן כאן).

השימוש של יצחק בשם זה הוא מובן לאור האמור:

עיקר כוונת יצחק הוא להעביר ליעקב את ברכת פיריון שניתנה לאברהם, שהרי הוא משלחו בדיוק לשם כך, לשאת אשה!

אזכור השם א-ל-שד-י מטרתו לכוון להבטחה שקיבל אברהם בברית המילה, ובמיוחד לקשר בין שתי הברכות:

אני מברכך בברכת הזרע ומקווה שאף שאתה נאלץ לעזוב את הארץ, תזכה בברכת אברהם: לרשתך את ארץ מגוריך.

כמו בברית בין הבתרים, הברכה מלווה בהתחייבות אלוקית.

מבחינה זו, מהווה התגלות ה' בסולם המשך להתגלותו לעיני אברהם במחזה בברית בין הבתרים.

יש לחזור ולהדגיש את מילות הפתיחה: "אני יקוק" - בשני המקומות.

ה' מתגלה בשמו ומתחייב כמי שערב בשמו על קיום דבריו. מובן שההתגלות בשם יקוק אל יעקב מאשררת את בחירתו של יצחק בו להיות ממשיכו, ולכן באה גם ברכת הארץ על פי הנוסח של ברית בין הבתרים.

Deleted: שלך

לסיכום

שאלנו בתחילת השיעור על הצורך בשלוש ברכות ליעקב ועל ההבדלים בין הברכות.

הגענו למסקנה שיש להבחין בין הברכה הראשונה, שהיא יוזמתו הפרטית של יצחק, ואין לה מקבילה בברכות אחרות (למעט ברכת יעקב לבניו, שיש לה אופי דומה), לבין שתי הברכות האחרונות; אלו מהוות מעין צמד ברכות משלים, הממשיך את ברכות אברהם, ובמיוחד את שתי הבריות - ברית בין הבתרים וברית המילה.

המשמעות הכללית של דברים אלו היא כי ברכת אברהם ובחירתו עוברת במלואה, על צדדיה השונים - ליעקב. כל ברכה קשורה בשם אחר משמותיו של הקב"ה, מפני שהיא מייצגת פן אחר של ההנהגה האלוקית.

כפי שנאמר לעיל, ברכות אברהם הראשונות שייכות במהותן לברית בין הבתרים.

לא נרחיב כאן על מהותן השונה של הבריות. לענייננו די בכך שאכן אין די בברית אחת, ולכל ברית ברכה משלה, ומעשה משלה.

יצחק השולח את יעקב לחרן מברכו בברכה הממשיכה את ברית המילה משתי סיבות:

1. מטרת הברכה - נשיאת אשה והקמת בית, שהרי ברית המילה עוסקת בפיריון.

2. אין יצחק יכול לברך במקום ה'. בשם הוי"ה יכולה להיות רק התגלות ומתוכה ברכת ה'.

יצחק יכול להתפלל עבור יעקב על המשכה של ברית המילה, שבניגוד לברית בין הבתרים עיקרה אינו בהתגלות אלוקית ובמעשה מצד ה', אלא במעשה אדם.

לכן הוא מתפלל: "ואל שדי יברך אתך ויפרך וירבך... ויתן לך את ברכת אברהם...".

השימוש בשם זה דווקא מכוון לתפילה להמשך קיומה של ברית המילה, שעליה יכול יצחק להתפלל.

רק כאן, אחרי פרשיית ברכת הבכורה, ורגע לפני שילוחו, מצביע יצחק על יעקב כיוורשו היחיד של אברהם, מעביר לו את ברכתו, וממילא - דוחה את עשו מירושת המשפחה ומנחלת ה'.

הסיבה לכך גלויה לעין בפסוקים, והיא עולה מההקשר של הברכה: עשו קישר עצמו לכנען על ידי חתונתו עם בנות כנען.

כבר בפרשת חיי שרה למדנו על אברהם אבינו המתווה את העקרון של פרישה מכנען, ושולח את עבדו לחרן לקחת אשה (כד: ג-ד);

הבחירה והייעוד מתקיימים על ידי **היבדלות מה'כנעניות'**.

במעשיו, עשו מפרש עצמו משושלת אברהם, ורבקה אומרת זאת:

9. בראשית כ"ז, מ"ו

"קצתי בחיי מפני בנות חת.

יעקב נשלח להתחתן עם בנות לבן מפני שהוא נועד להיות ממשיכו של אברהם, ומכאן שמסירת ברכת אברהם ושילוחו לחרן אינן שתי עובדות המזדמנות במקרה, אלא מהלך משלים של יצחק.

ולבסוף:

ברכת ה' בחלום הסולם היא המשך לברכות אברהם הראשונות ולברית בין הבתרים, שהיא סיומן.